

תורת אביגדור

הגאון ר' אביגדור מילר זצ"ל

תשעה באב
חורבן הבית ובנייתו

א' - מסתכלים אחורה - 1 | ב' - מסתכלים קדימה - 3 | ג' - מתבוננים פנימה - 5

שונה של שלמות. ומוטל עלינו לתת את דעתנו לנצל כראוי כל אחת מהזדמנויות אלו - בהגיע זמנה.

תשעה באב הוא זמן לשבת על הקרקע ולבכות; לא להביט בשעון ולחשב כמה שעות נשאר עד האוכל במוצאי הצום. בתשעה באב צריך לבכות; אבלות בזמן המתאים לה היא שלמות, שלמות הנפש; וככל שמרבים להתאבל, כך גדלה השלמות הזו. כמו שאומר ישעיה הנביא (סא, ג): "לְאֶבְלֵי צִיּוֹן לֵתֵת לָהֶם פֶּאֶר תַּחַת אֶפְרַיִם" - כפי ערך האפר, כך יהיה ערך הפאר, שלמות הנפש לה נזכה.

סילוק השכינה

עלינו לנתח אפוא, לפחות מבחינה שטחית, את ההיבטים השונים של האבלות על החורבן.

כאשר שלמה המלך בנה את בית המקדש, ירדה השכינה ומילאה את ההיכל כולו. "אֶזְרָא אָמַר נְשַׁלְמָה ה' אָמַר לְשָׁפֵן בְּעֶרְפָּל", וכולם ראו את השכינה (מלכים א' ח, יב). זהו שהבטיח ה' יתברך: "וְעָשִׂיוּ לִי מִקְדָּשׁ" - פירוש מקום מקודש ומיוחד לי, "וְנִשְׁכַּנְתִּי בְּתוֹכָם" (שמות כה, ח). זהו תמצית עניינו של בית המקדש: הרגשנו שה' שוכן בינינו. התחושה, ההכרה הברורה - שינתה את חייו של עם ישראל מן הקצה אל הקצה.

עצם הביקור בירושלים שינה את האדם מן הקצה אל הקצה. זהו הטעם שנותנת התורה לכך שאוכלים מעשר שני בירושלים. אדם היה מגיע לירושלים עם עשירית מהתוצרת שלו - לוקח זמן לאכול כמות כזו של מזון! לפעמים היה צורך להתעכב בירושלים במשך כמה וכמה שבועות עד שסיימו לאכול הכל. מה המטרה בזה? אומרת התורה שהמטרה היא: "לְמַעַן תִּלְמְדוּ לִירְאָה אֶת ה'" (דברים יד, כג) - כדי שתשיג עוד ועוד הכרה חושית במציאות ה', בכל רגע שאתה נמצא שם.

כל היום כולו, האדם היה בצילו של בית ה'. זו היתה הגדולה של היות בית המקדש בתוכנו - הידיעה שהשכינה דרה בינינו!

א' - מסתכלים אחורה

אבלות עם מחשבה

חורבן בית מקדשנו - על אף שהתרחש לפני אלפי שנים, הינו בעל משמעות כל כך גדולה, שעם ישראל כולו מתאבל עליו יחדיו, אבלות דרבים, ביום תשעה באב. והאמת היא שלא רק בתשעה באב; ישנן אינספור הזדמנויות במהלך השנה שבהן אנו מזכירים לעצמנו את אבלותנו. הנושא הזה מעסיק כל יהודי נאמן מדי יום ביומו, והוא אף נמצא בתפילותינו.

היות והנושא הזה הוא כל כך חשוב, לא יתכן שנסתפק ברשמים שהוטבעו בנו בילדותנו, ונחיה כל חיינו עם אותם רשמים ילדותיים. כאשר אנו ניגשים למצוות האבלות על החורבן, חשוב שנכין את עצמנו קודם לכן, לכל הפחות במידת-מה, כדי שכשיגיע יום תשעה באב, לא ניכנס ליום החשוב הזה עם ראש ריק מתוכן. וגם לא נצא ממנו עם ראש ריק מתוכן.

אכן, האמת ניתנה להאמר, שגם אם רק ישבתם על הקרקע ואמרתם את הקינות יחד עם כולם, יש לזה ערך. גם אם לא הבנתם את משמעות המילים, עצם העובדה שנטלתם חלק באבלות הכלל, זה כבר משהו. כמובן שכדאי להציץ בפירוש, למי שיש. אפשר לקנות קינות ומגילת איכה עם פירוש, וללמוד אותם מראש. אבל גם אם לא עשיתם כך, זה שאתם יושבים על הקרקע ואומרים מילים של אבלות שעם ישראל אומר כבר אלפי שנים, זה כבר משהו.

עת לבכות

אבל בוודאי שעדיף לחשוב, ולנצל את תשעה באב. עלינו לשמוע לעצתו של אדם גדול, הלא הוא שלמה המלך, שלימד אותנו בקהלת (פרק ג) ש"לֹכַל זִמְנָן". פירוש, לכל פן של שלמות האדם, יש זמן. ישנם כל כך הרבה זמנים שונים במהלך השנה, וכל אחד מהם הוא הזדמנות להשיג בחינה

סילוק העוצמה

בנין שלמה היה גאוותן של ישראל. הוא היה שלם מכל בחינה. הכהנים הגדולים משחו אותו בשמן המשחה; היו בו את שתי לוחות הברית; הבית התברך בכל מעלה, ואיש לא חלם שיד נוכרית תוכל אפילו לנגוע בו. "לא האמינו מלכי אֶרֶץ פֶּלִי יִשְׁבִּי תִבֵּל כִּי יבֹא צָר וְאֵיבָב בְּשַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם" (איכה ד, יב) - אף אחד לא האמין שזה יכול להתרחש. היתכן שאי מי ישיג את גבול הבית שבו דר הבורא?! "נִוְרָא אֱלֹקִים מִמֶּקֶדְשֶׁיךָ" (תהילים סח, לו) - ביטויים מעין אלו מופיעים שוב ושוב לאורך התנ"ך. מהמקדש יצא כוחו של ה' להגן על עמו ישראל. הרעיון שהוא עלול להיחרב היה דבר שלא יעלה על הדעת.

אולם לבסוף הגיע אותו יום מר ונמהר, כאשר בית המקדש הוצת באש לעיני כל ישראל. ביתו של ה', הבית שבו הוא דר בינינו - עלה באש! היה זה יום של אבלות אדירה שלעולם לא תישכח. ולכן עיקר אבלותנו, עד עצם היום הזה, היא על חורבן הבית.

סילוק החכמה

אולם לא רק על עצם חורבן הבית, על עצם סילוק השכינה, אנו מתאבלים. המקדש היה מרכז התורה שממנו יצאה תורת ה' לכל ארבע פינות ארץ ישראל. לשכת הגזית שבבית המקדש היתה מרכזו של עם התורה, והיא אבדה לנו יחד עם חורבן בית המקדש. אובדן הסנהדרין שבלשכת הגזית היא אבידה אדירה, אבידה שאין לה תחליף.

עלינו להתאבל גם על סילוק הנבואה. אה! הנביאים! איזו מתנה אדירה זו היתה, כאשר השכינה שרתה בישראל והנביאים דיברו דברי אמת. דבר ה' האיר את עיני ישראל. כשנחרב בית המקדש פסקה הנבואה, ואיבדנו את ההזדמנות הנהדרת הזו. כבר אין מי שיורה לנו, שיכוון אותנו, שיסלול את דרכנו, כפי הדרגה הגבוהה שהיתה לנו בימי קדם. זהו דבר שראוי לבכות עליו.

סילוק השמחה

ומה עם אובדן שמחת האומה? עלינו לצייר לעצמנו כיצד אבותינו עלו בהמוניהם לירושלים שלוש פעמים בשנה. בכל עיר היה לגיון קטן של גברים יחד עם משפחותיהם, שיצאו לדרך לירושלים, שלוש פעמים בשנה. הם היו צועדים בדרכים יחד עם הצאן והבקר שאותם ייעדו להקריב כקרבנות.

הם לבשו בגדי יום-טוב, נטלו איתם כלי זמר, ושרו וזימרו בדרכים. לא עבר זמן רב עד שקולות דומים של שמחה נשמעו מהכביש המקביל, וכך הצטרפה אליהם קבוצה נוספת מהעיר הבאה, כאשר הדרכים התמזגו להן. וככל שהתקדמו, הלגיון הזה הלך והתעבה והפך להמון עצום, עד שהדרכים היו פקוקות. בקושי ניתן היה לזוז. אבל כולם שרו ורקדו ברחובות.

הם איבדו את תחושת הזמן. לא שמו לב לדקות שחלפו. נדמה היה שהזמן עמד מלכת. הם אמנם טרם הגיעו

לירושלים, אבל הם כבר נהנו מהשכינה הקדושה. וכפי שתאר זאת דוד המלך ב"שיר המעלות" (תהילים קכב, ב): "עֲמָדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בְּשַׁעְרֵיךָ יְרוּשָׁלַם" - פתאום גילינו שרגלינו עומדות בשערי העיר, והממונה על השיירה פתאום הכריז: "עצרו! הגענו!" הם עמדו ברחובות, וירושלים היתה מלאה וגדושה. היו בעיר מיליונים. כך אנחנו יודעים מפי היסטוריונים. העיר היתה עמוסה ביהודים, והאווירה היתה של שמחה וחגיגות.

האומה המאושרת

שמחה זו בירושלים של ימי קדם, הינו נושא שראוי ללמוד אותו לעומק. כמה זמנים שמחים היו לנו כאשר האומה התאספה יחדיו. "וְאֶכְלָתָּ שֶׁם וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים כז, ז). הם אכלו את בשר הקרבנות הצלוי, שתו יין, ורקדו ריקודים של שמחה, עד ששרתה עליהם רוח ה', ורבים מהם זכו לנבואה.

האומה היתה אומה מאושרת! מה היה הסמל של ימי קדם? עתות השמחה. "מי שלא ראה שמחת בית השואבה, לא ראה שמחה מימיו" (סוכה נ, א). ככל שמנסה העולם להשיג שמחה בחגיגות שלו, היא לא מתקרבת לשמחה שחוו אבותינו כאשר נועדו עם ה' בירושלים.

כאשר אנו נזכרים בערגה בימי קדם, אנחנו מתאבלים על אותה שמחה, שאין לנו כיום. כדאי לחשוב על זה כשיושבים על הקרקע בתשעה באב. אנחנו נזכרים בצער ומתאבלים על השמחה שאבדה לנו. מתאבלים על שיר השמחה - שכעת נדם.

סילוק כבוד שמים

בכלל השמחה הזו שהיתה לנו, היתה גאוותנו והתפארותנו בקב"ה. כי עיקר שמחת האומה היא מצד היותנו האומה שבה בחר מלכו של עולם. נמצא שהיבט נוסף של בכייתנו הוא על כבוד שמו שנתחלל על ידי הגויים, שנכנסו להיכל והציתו אותו באש.

הם לעגו לנו. "איה אלקיכם?" הם צחקו. הם הציתו את בית ה' ושחטו את החכמים, ושם ה' התחלל בעולם. תפארתם של ישראל, תפארתו של ה', נסתלק במידה רבה.

ולאחר חורבן בית המקדש, קמו דתות הכזב, דתות החיקוי - הנצרות והאסלאם, והחלו לבזות ולהשפיל את עם ישראל. הם לעגו לנו ואמרו שאנו חיים בחושך ובטעות, וכי אצלם נמצאת האמת; והם האשימו אותנו בכך שאנו דבקים בעקשנות בסירובנו לקבל את ה'אמיתיות' החדשות שלהם. ובגלל שכעת היינו בגלות, לא היתה לנו ברירה אלא לשתוק. במשך דורות רבים, ברחבי אירופה כולה, במקום לחיות בצילו של בית המקדש, חיינו בצילה של הכנסייה, וקיבלנו יחס של תתי-אדם, של מנודים מן החברה.

שבר על גבי שבר

הגויים דאגו לכך שנחיה בתנאים הסוציאליים הגרועים ביותר. האפיפיורים לדורותיהם גזרו גזירות על מנת שהיהודים לא יוכלו להרים ראש. "אל תהרגו אותם", אמר האפיפיור, "אבל אל תתנו להם להרים ראש". העובדה שהם

האם ניתן לומר שדמעותיו של האיש הזה היו כנות? האם הוא בכלל ידע על מה הוא בוכה? לא יתכן! אדם אינו נחשב כמי שמתאבל באמת על חורבן בית המקדש, אלא אם כן הוא עושה שימוש בהזדמנויות שניתנו לו; אלא אם כן האבלות מעוררת אותו להסתכל קדימה ולבנות מחדש.

למעשה, זה בדיוק מה שקרה כבר בזמן החורבן. אבותינו לא יצאו ידי חובתם באבלות גרידא. הם לא הרימו ידיים ולא התייאשו. אתם יודעים במה הם עסקו? ברגע שארע החורבן, הם החלו מיד בבנייה; זו היתה תגובתם לחורבן.

תן לי יבנה וחכמיה

בעוד בית המקדש נשרף בירושלים, רבן יוחנן בן זכאי ישב ביבנה ותיקן תקנות למען עתידו של העם היהודי. חכמי ישראל ייסדו את יבנה כאילו היה זה תחליף לבית המקדש. ביבנה תקעו בשופר בשבת כמו בבית המקדש (ר"ה כט, ב), וכולם קיבלו הוראה לעלות ליבנה שלוש פעמים בשנה, תחת העלייה לבית המקדש (עי' חולין מח, א). היתה זו יוזמה של חדשנות.

לכאורה ניתן לחשוב: איך רבן יוחנן בן זכאי היה מסוגל לעשות כך? הלא היה עליו לשבת ולהתאבל! כיצד לא נשבר ליבו לנוכח החורבן הנורא?

התשובה היא שבוודאי שהוא התאבל, בהחלט. אולם בתוך הכאב והבכי, הוא עסק בבנייה ובעשייה. הוא כבר היה זקן ביותר, וטבעם של זקנים להרים ידיים ולהיכנע, אולם לא כך רבן יוחנן בן זכאי. הוא הבין את משמעותה האמיתית של האבלות – מי שחש ומבין את האבידה במלוא העוצמה, נחלץ לעשות את כל שביכולתו להשלים אותה.

וכך, עם המבט קדימה, רבן יוחנן בן זכאי היה עסוק עד למעלה מראשו בהכנה לקראת העתיד. הוא מינה את רבן גמליאל, שהיה צעיר לימים, לנשיא תחתיו, והורה לכל החכמים לשמוע בקולו. הוא בנה, והוא עודד את כל חכמי הדור שהיו תלמידיו, לבנות יחד עמו.

בית המשנה

בעוד בית המקדש, שהיה המרכז של חיי התורה בעם ישראל, עולה בלהבות, חכמי ישראל עסקו בבנייה מחדש של בית המקדש הרוחני. הם החלו לחזור יחד על כל המשניות, התווכחו וביררו כל אות וכל פרט מהם. פרטי הלכה רבים התלבנו היטב ביבנה. בכך הם בנו את התורה שבעל פה, כדי שזו תהווה בנין יציב עבור הדורות הבאים.

כך עשה גם רבינו הקדוש לאחר חורבן ביתר – שעליו כותב הרמב"ם (פ"ה מהלכות תעניות ה"ג) שהיה חורבן לא פחות מחורבן בית המקדש. רבי לא אמר: "מה אפשר לעשות? הלא הצער הוא נורא ואיום", וזהו. בוודאי שהוא ביקש מהשי"ת שישלב לעם ישראל את תפארתו הקדומה, אך בזאת הוא לא יצא ידי חובה. הוא אסף יחד את כל חכמי הדור, ובמשך שנים על גבי שנים הם ישבו יחד ודנו על כל אות ואות במשנה, עד חתימתה בידי רבי.

הותירו אותנו בחיים נחשב ל'חסד גדול' מצידם. ואגב, לא תמיד ההמון שמע בקולו של האפיפיור בנקודה הזו.

גם בעולם המוסלמי, ירקו על היהודי. בירושלים, לפני דור אחד בלבד, אירע מקרה שבו רב זקן – רב לבית משפחת ברדקי, משפחת רבנים נשואת פנים – הלך ברחוב, כאשר על ידו חלף ערבי עם חמור קטן, שנשא סחורה. הערבי עצר את הרב הזקן, והעמיס על גבו את כל המשא כולו, כולל החמור הקטן. ואז הוא בעצמו טיפס על כתפיו של הרב, ורכב עליו עד ביתו. והרב היה צריך לשתוק. לא היה לו מה לעשות מול הערבי. הוא נשא אותו בדומיה ובהכנעה עד לביתו, ואז הסתלק משם. הוא הודה לה' שהניח לו את חייו לשלל. כך אירע בירושלים עיר הקודש!

כאשר אנו בוכים בתשעה באב, אנו חושבים על דברים אלו – יש כל כך הרבה על מה לחשוב! – נזכרים בהיסטוריה המפוארת שלנו, ומבינים מה היה לנו ומה איבדנו, ומקווים ליום בו נזכה שוב למה שאיבדנו.

ב' - מסתכלים קדימה

המיליארדר היהודי

והנה, עלינו להבין, מה העניין להיזכר בחורבן בית המקדש? האם המטרה היא רק כדי להתאבל על אותן תקופות גדולות וקניינים גדולים שהיו לנו?

כן, בהחלט! אבל על ידי זה אנחנו מסתכלים גם קדימה, לקראת העתיד. ואסביר את כוונתי.

דמיין לרגע שבאפשרותך לקום מחר בבוקר, לטוס לארץ ישראל ולבנות את בית המקדש. נניח ויש לך מיליארדים רבים, והצלחת לקנות את הערבים, ולשכנע אותם לסגת מהר הבית ולאפשר לנו לבנות עליו את בית המקדש. דמיין לרגע שבכח ממונה ממשלת ישראל מתפטר ומאפשרת לגדולי ישראל לתפוס את השלטון. גדולי הדור יוכלו כעת להתיישב יחד ולקבל החלטות בכל הנוגע לבנין בית המקדש

אמנם יש דברים שאותם לא יוכלו לעשות עד ביאת המשיח, כי זקוקים אנו לאליהו הנביא שיפשוט את ספקותינו, אולם ישנם דברים רבים שאפשר לעשותם גם בימינו, כגון מה שאומרת המשנה בעדויות (ח, ו): "שמעתי שמקריבין ואף על פי שאין בית" – כלומר אפשר להקריב קרבנות גם בימינו. לא באתי כאן לפסוק הלכות, אולם על פניו ניתן לומר שישנם דברים רבים שנוכל לקיים אף קודם ביאת המשיח.

בכיה אמיתית

כעת נתאר לעצמנו את היהודי הזה, שביכולתו לעשות כן, אבל במקום לעשות זאת, ברגע שמסתיים תשעה באב, הוא חוזר לשגרת חייו הרגילים. בתשעה באב הוא יושב כמובן על הקרקע כמו כולם. הוא מתאבל על חורבן הבית, והדמעות נשפכות כמים, אולם בסוף היום הוא קם, מנקה את האבק מעל בגדיו, ושב לביתו. למחרת הוא חוזר לעבודה כרגיל, והחיים ממשיכים הלאה כמקודם.

גאולה בשביל התורה

יש אנשים שכאשר הם שומעים את הדברים, הם מתבלבלים. האם זה הנושא שבו אנו עוסקים כאשר אנחנו מתאבלים על בית המקדש ומייחלים לימות המשיח? בשביל התורה?

ובכן, הבה נפתח את הרמב"ם. הרמב"ם (פי"ב מהלכות מלכים ה"ד, ועי' פ"ט מהלכות תשובה ה"ב) מגדיר מהי הצפייה שלנו מימות המשיח. לשם מה אנחנו מייחלים ומצפים אליו? וכה הם דבריו: "לא נתאו החכמים והנביאים ימות המשיח, לא כדי שישלטו על כל העולם, ולא כדי שירדו בעכו"ם, ולא כדי שינשאו אותם העמים, ולא כדי לאכול ולשתות ולשמח, **אלא כדי שיהיו פנוין בתורה וחכמה, ולא יהיה להם נוגש ומבטל, כדי שיזכו לחיי העולם הבא**".

תקוותינו ושאיופותינו אינן לשמחה ועונג גשמי, אלא למצב שבו לא נהיה נתונים תחת שעבוד מלכויות, ונוכל לעסוק בתורה ובעבודת ה' ובהשגת שלמות הנפש, וזאת כדי לזכות לחיי העולם הבא.

קושי השעבוד

היום אנחנו נתונים תחת שעבוד מלכויות. אנחנו עובדים בשבילם. מי שמשלם מיסים פירוש הדבר שיום אחד בשבוע מוקדש לעבודה עבור המדינה. חיינו מוקדשים עבור תכניות ממשלתיות המסייעות לבטלנים ולפושעים. פרופסורים באוניברסיטה זוכים לתקציבי-ענק מאת הממשלה כדי לחקור את חייהם של השבטים האינדיאניים; תקציבי ענק לחקר אבנים מהירח. אבנים! הם מקבלים מהממשלה סכומי-עתק, שיוצאים מהכיס שלנו. נמצא שאנחנו מוסרים את חיינו עבור שעבוד מלכויות.

מלבד זאת, שעבוד מלכויות כולל בתוכו גם את השפעתם האיומה של אומות העולם עלינו. עם ישראל צריך להיאבק בכל כוחו כנגד הקלקול המוסרי שמקיף אותנו, נגד שקר האבולוציה של האוניברסיטאות, ונגד הנוער המופרע שלהם. עלינו להתמודד בגלות עם כל סוגי הקלקולים. כל זה נכלל גם כן בשעבוד מלכויות.

מתאבלים אנו אפוא על מה שהיה לנו בעבר, על הטהרה המיוחדת ששרתה בארץ ישראל בימי קדם, ומביטים קדימה בציפייה לזמן שבו משיח צדקנו יגאל אותנו מכל זה, ונזכה סוף סוף להגיע אל המנוחה ואל הנחלה, ולחיות בין כשרים בלבד.

ההגבלות של הגאולה

אמנם, עלינו להתבונן לרגע: מה נעשה בכל הזמן המיותר שיהיה לנו? נראה לכם שתנפשו במלון גלאט כשר ותהנו משלוש ארוחות מפוארות מדי יום? לא, לא על זה אנו מתפללים. הרמב"ם מלמד אותנו שהאבלות על החורבן היא משום שאנו מצפים למצב של מנוחה, כדי שנוכל לשבת באיזה בית מדרש קטן או בכולל ולעסוק בתורה כל היום כולו.

החורבן שהתרחש לא מנע בעדם מלבנות בית מקדש חדש - ובית המקדש החדש הזה הוא התורה שבעל פה - המשנה. וכיום עם ישראל חי בתוך בית המקדש הזה. המשנה היא הבית שלנו.

בית התלמוד

ואז באו חכמי הדורות, בארץ ישראל קמו רבי יוחנן ושאר חבריו האמוראים, וכן בבבל היה את רב ושמואל, ולאחר מכן את רב הונא ורב יהודה, ואחר כך רבה ורב יוסף, וכן עוד רבים ובדור הבא קמו אביו ורבא, ואלו היו הבנאים של התלמוד בבלי. הם בנו והרחיבו עוד יותר את בית המקדש. הם הוסיפו עוד ועוד אבנים, פתחו פתחים והוסיפו גגות ולשכות. כל מסכת בתלמוד היא לשכה אדירת-ממדים של בית המקדש. ולבסוף בא רב אשי יחד עם הכינוס הגדול של החכמים שכינס יחד עמו, והם חגגו את חנוכת הבית, וחתמו את התלמוד הבבלי.

עלינו להבין שהתלמוד בבלי הוא הבית המקדש שלנו. העם היהודי חי בתוך הבית המקדש הזה בבטחון גדול עוד יותר ממה שהדורות הקודמים חיו בבית המקדש הפיזי בירושלים. עד היום הזה האומה היהודית חיה בתוך התלמוד. אנחנו צוהלים בתלמוד. אנחנו באים בשעריו, ונושמים את אוירו הצלול. אנחנו חיים את חיינו עם הערכים והשאיופות של התלמוד. אנחנו מסתכלים על העולם דרך עיניו של התלמוד. רב אשי וכל אלו שקדמו לו עסקו בבנייה - תוך כדי אבלותם.

לאור כל זאת אנו מבינים את הנושא האמיתי של תשעה באב. מהי תכליתה של האבלות? בנייה! מי שבאמת מתאבל על העבר, ומצטער צער אמיתי על מה שאיבדנו, ממילא הוא מלא ברצון ובמרץ, ושואף בכל מאודו לבנות מחדש את כל מה שאיבדנו. זוהי שאיפתנו - לבנות מחדש את עם התורה.

עם התורה

זה מה שמגדיר אותנו כאומה, וכלשון רבינו סעדיה גאון: "אין אומתנו אומה אלא בתורתיה". זה מה שנותן לנו זכות קיום; זה המכנה המשותף שמקנה לנו שם של אומה.

אין לנו שום מכנה משותף אחר שיכול להגדיר אותנו כאומה. לא ארץ, לא שפה, ולא בית המקדש. "אין אומתנו אומה אלא בתורתיה!" יהודי שאינו מקבל את התורה, אינו יהודי. וכשי שמקבל את התורה ומתגייר כהלכה, אנו אומרים לו: "אחינו אתה". אמנם הוא לא יוכל להיות מלך ישראל - יש גבול לאפליה מתקנת - אבל מלבד זאת הוא אחינו, אחינו בתורה ובמצוות. אותם אלו, הישראלים, שרוצים לבנות אומה חדשה בארץ ישראל ולדבר עברית ולאכול טרפות ונבילות ולשכוח מהתורה - אינם האחים שלנו. אנחנו עם התורה, וזו זכות הקיום האחת והיחידה שלנו.

וזהו הציר המרכזי של אבלותנו. אנחנו משתוקקים שהכל יחזור, כי אנחנו רוצים לבנות את עם התורה באופן המושלם ביותר. על זה אנו מתאבלים יותר מכל, שהיינו אומה שחיה, בנאמנות ובתפארת - על פי התורה.

אני יודע שאתם שומעים את הדברים ובטוחים שאני מגזים, ושבתך הכל מצאתי דרך לעניין אתכם ולצוד את תשומת ליבכם. אולם מי שיאזין היטב לדברי יגלה שלא מדובר בגזמא כלל וכלל.

חז"ל מספרים לנו שבזמן החורבן היו שטענו שכבר אין ענין להתחתן ולהוליד ילדים. הם ביקשו לתקן תקנה ולאסור את הדבר. "תראו כמה יהודים נהרגו בימי הרומאים - מה הטעם להוליד ילדים?" הם אמרו. "דין הוא שנגזור על עצמנו שלא לישא אשה ולהוליד בנים ונמצא זרעו של אברהם אבינו כלה מאליו" (בבא בתרא ס, ב). הם התייאשו. הם ישבו על הקרקע ובכו, והפסיקו להביט קדימה. אפילו לבנות את ביתם הפרטי הם לא רצו.

אולם לא זוהי הדרך להתאבל! כמוכן שאנחנו בוכים ומצטערים על מה שאיבדנו, אבל אסור לנו אף פעם להפסיק להביט קדימה. ונכללת במבט זה ההבנה שבית המקדש שאותו אנחנו יכולים לבנות בימינו הלא הוא: משפחה של תורה, בית של תורה.

בחורים טהורים

יש פסוק בתהילים (קמד, יב), "אֲשֶׁר בָּנִינוּ בְּנִטְעִים מְגֻדִּים בְּנִטְעֵיהֶם" - פירוש, בנים הגדלים בבית יהודי הם כמו נטיעות - משקים אותם בזהירות, מטפלים בהם במסירות, והם גדלים לאילנות מפוארים. כך גם הבנות: "בְּנֹתֵינוּ כְּזֵיתִי" - הבנות הן הזוויות, עמודי התמך של ביתנו.

הגמרא במסכת פסחים (פז, א) מוסיפה ביאור בפסוק הזה: "אשר בנינו כנטיעים - אלו בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא". בימי קדם, כל בחור יהודי היה מעוטר בביישנות; הוא לא היה יכול אפילו לדבר עם בת. ולמען האמת, ככה זה היה עד לפני כחמישים שנה. הנוער שלנו גדל כנטיעים טהורים, והושקו בביישנות, ביראת חטא. היו אלו בחורים תמימים שהתחתנו בגיל צעיר, ומעולם לא טעמו טעם חטא. ולא מדובר בקבוצה נבחרת, אלא כך היה נראה העם היהודי כולו בימים עברו.

אך עלינו להבין שהגמרא מתייחסת גם לבחורי הישיבות בני ימינו. אז נכון שזה לא כמו שהיה פעם, אבל גם בימינו, בחורים אלו הם גאוות האומה. אנחנו מתפארים בהם. אלו בחורים ביישנים וצנועים. הם רחוקים מעבירה. חלק לומדים יותר וחלק פחות, אבל כולם התחנכו בדרך ישראל סבא, והם מתנהלים בצניעות וביראת ה'.

בנות טהורות

ובנותינו? הגמרא ממשיכה ודורשת את חלקו השני של הפסוק: "בנותינו כזויות - אלו בתולות ישראל" - בנות ישראל, השמורות והצנועות. בנותינו, ברוך ה', בנות בית יעקב, הן בנות נפלאות, מכוסות כדין. הן יודעות את תפקידן להקים בית ולשמש כרעיה נאמנה וכאמא נאמנה, ולהיות עסוקות בענייני הבית. עליהן גאוותנו.

והנה, הפסוק מסיים בשלושת המילים הבאות: "מְחֻטָּבוֹת תִּבְנִית הַיֵּכָל". הסכיתו ושמעו מה דורשת על כך הגמרא:

"זה הכל?!" יש שיחשבו לעצמם. "לשבת בכולל כל היום?" הם מאוכזבים. גם אם הם מתביישים להודות בכך, זה מה שהם מרגישים. אך מי שמרגיש אכזבה - סימן הוא שהוא אינו מתאבל על בית המקדש. הוא לא מתכוון לכך באמת, שכן ברגע שיבנה בית המקדש, יהיה עליו לשבת וללמוד כל היום. לא יהיה עוד מה לעשות חוץ מזה. כמעט לא נצטרך לעבוד! אמנם נצטרך לעבוד מעט, אולם לאחר שנזכה לברכה של "וְנִתְּנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ", הפרנסה תבוא בקלות מרבית, ולכולנו יהיה הרבה זמן פנוי.

מה אפשר כבר לעשות בזמן הזה? לטוס לשווייץ? לא, לאחר ביאת המשיח יהיה אסור לצאת מארץ ישראל לחו"ל, שכן ארץ העמים מטמא. יהיה עלינו אפוא להישאר בארץ ישראל.

ירדו מהכביש

וגם לא יהיו פיצריות. לא יהיה מה לעשות. אפילו טיול ברכב - איני יודע אם תהיה אפשרות כזאת. לבטח יהיו חוקי תחבורה נוקשים ביותר, שכן הנסיעה ברכב היא מסוכנת. בא וראה איזה עסק גדול עושה התורה כאשר מוצאים חלל באדמה. שולחים את הסנהדרין לחקור ולדון, עורפים עגלה, ועבור מה? עבור אדם אחד שנהרג! כיצד יתכן אפוא שיאפשרו הסנהדרין למכוניות לדהור הלך וחזור סתם כך, ולסכן חיי אדם?!

בארץ ישראל כולם יהיו עסוקים בדבר אחד: בלימוד התורה בבית המדרש, יומם ולילה. כולם יצאו בבוקר לכולל, ישבו לביתם לארוחת ערב, ושוב יצאו לבתי המדרש. כך יראה עם ישראל בימות המשיח. הארץ תהיה מלאה בבתי מדרש העמוסים עד להתפקע.

על זה אנחנו באמת בוכים, על עם התורה שאבד. לזה מייחלות עינינו, לאותם ימים גדולים שנוכל לשוב ולשיר. "אֶזְרָא שְׁחֹק פִּינוּ וְלִשְׁוֹנָנוּ רָנָה!" האומה היהודית כולה תשיר. כשיבנה בית המקדש כולנו נשיר את שיר התורה והשלמות, בטונים שמעולם לא היינו יכולים להגיע אליהם בגלותנו. יהיה זה השיר היפהפה והמושלם ביותר ששמע העולם אי פעם.

ג' - מתבוננים פנימה

אבלות ונישואין

והנה, כשאנחנו עוסקים באבלות על עם התורה ועל בנייתו מחדש, באופן טבעי אנחנו חושבים על הדברים ברמת הכלל. אחרי הכל, נראה שזה מה שאיבדנו; האומה כולה הוגלתה מאדמתה, ו"כָּל מִחְמַדֶּיהָ", כל המעלות הנהדרות של חיים עצמאיים כאומה - אבדו. אבל אסור לנו לשכוח את האופן שבו נוכל אנו להשתתף בבנייה הזו, בחיינו הפרטיים. עלינו להקדיש זמן כדי לחשוב - תוך כדי שאנחנו יושבים על הרצפה - על ההזדמנות שיש לנו לבנות את בית המקדש, בתוך הבתים שלנו.

היה משהו שונה בתכלית. לא רק שאיננו **משתווים** לגדולה זו אלא ש"מיר קענען נישט פארשטיין" - כך אמר ר' ירוחם. אנחנו בכלל לא מבינים אותם!

ובוודאי אם נחזור עוד יותר אחורה; בעבר, הבית היהודי היה קודש קודשים. הוא היה גאוות האומה. הם חיו במדרגה שונה לחלוטין; הקב"ה ותורתו היו היסוד, הציר המרכזי של כל מה שהתרחש בבית הזה. אה! כאשר אנו מתאבלים אפוא על חורבות ירושלים, אין הכוונה לחורבן בית המקדש בלבד, אלא על חורבנם של כל אותם בתים טהורים של אבותינו הקדושים.

בונים בהוד

אחת ממטרות האבלות היא כדי שנבין מה איבדנו, וכך נוכל לנסות ולבנות מחדש כמה שיותר. בתשעה באב אנחנו יושבים על הקרקע ובוכים, ואז במוצאי תשעה באב אנחנו קמים וממשיכים הלאה לבנות.

אז אם אתם עומדים להשתתף בחתונה בשבוע הבא, מיד אחרי תשעה באב, חשוב שתדעו מה אתם עושים שם. מהי מהות תפקידכם, לשמח חתן וכלה? מה המטרה? המטרה היא להראות להם כמה חשוב האירוע הזה.

תארו לעצמכם חתן וכלה שנישאים ללא אורחים כלל. המסדר קידושין מגיע בליווי שני עדים, אוספים עוד כמה יהודים למנין, וזהו. חתונה כשרה לגמרי. הכל כשר וישר, והם נשואים כדת משה וישראל. אבל זו הזדמנות מבוצצת. החתן והכלה חייבים לראות ולהבין שזהו מאורע אדיר מאין כמותו. אנחנו צריכים לראות ולהבין שזה מאורע אדיר מאין כמותו. למען האמת, אילו היתה לנו היכולת, היינו צריכים לערוך כל חתונה באצטדיון ענק עם קהל משתתפים של מאות אלפים. אלא שזה לא מעשי; אנשים עסוקים, אי אפשר להשאיר את הילדים לבד בבית, ואבי המשפחה צריך ללכת ללמוד בבית המדרש. אולם בכל זאת, אנחנו משתדלים שכמה שיותר יהודים ישתתפו בחתונה, וזאת כדי שנפנים שיש כאן מאורע בעל חשיבות גדולה ביותר.

מי שמשמח חתן וכלה, בעצם אומר להם כך: "שמעו נא אנשים צעירים. האם אתם מבינים מה אתם עושים כעת? אתם עסוקים בדבר שהוא בעל חשיבות רבה מאוד בעיני ה'. אתם בונים בית מקדש מעט שבו תשרה השכינה!"

בונים בשמחה

ולכן אנחנו באים ועושים קול רעש גדול - התזמורת היא כמובן חשובה מאוד; התזמורת מנגנת בעוז, כולם רוקדים וניגשים אל החתן כדי לאחל "מזל טוב! מזל טוב!", והחתן חושב לעצמו: "וואו, הנה החבר שלי מהישיבה קטנה. ושם אני רואה שגם הבן-דוד השני מדטרויט הגיע לרקוד. כנראה שהחתונה שלי היא באמת מאורע חשוב, אם הוא ראה צורך להגיע במיוחד ממרחק כדי להשתתף בשמחתי".

כן ידידי, זהו באמת מאורע חשוב מאין כמותו, ולכן כולנו עסוקים בלשמח חתן וכלה. לכן אנחנו רוקדים כל כך הרבה. מי שרושם להם המחאה מכובדת, זוהי גם דרך מאוד טובה לשמחם, וככל שגדלה ההמחאה, כך גדלה השמחה. אך גם

"אלו ואלו מעלה עליהן הכתוב כאילו נבנה היכל בימיהן". הוי אומר, יהודי שמוליד בנים ובנות, ומגדל אותם כראוי - זוהי סוג של בניה-מחדש של בית המקדש.

מקדש של ממש

אל לנו לחשוב שמדובר במליצה או במשל בעלמא. דבר זה הרי הוא כבנין בית המקדש ממש! נתאר לרגע אמא יהודיה עם עשרה ילדים, כולם הולכים בדרך התורה. היא מסרה את חייה לגדל ילדים אלו. היא בישלה עבורם. היא הניקה אותם. היא כיבסה וניקתה עבורם. היא דאגה שבעלה ילך ללמוד בבית המדרש, ולא ישב בבית כל הערב ויבטל את זמנו. היא עודדה את בניה ללכת ללמוד. הבנים הקטנים היו צריכים לדעת את החומש. גם אחרי שחזרו מהחידור, היא היתה אומרת להם לפתוח גמרא וללמוד. בנותיה התלבשו בצניעות. היא דאגה שהן יסייעו במלאכות הבית.

כך גם אבי המשפחה. אמנם הוא עובד שעות ארוכות כדי שיוכל לשלם את שכר הלימוד עבור ילדיו, אבל גם הוא משגיח על חינוכם. הם מדקדקים בהלכה ומקפידים על כל קוצו של יו"ד. אין מוקצה, אין לשון הרע. הבית כולו מתנהל בכשרות ובצניעות.

וחכמינו ז"ל רוצים שנדע שיהודים אלו, המגדלים בנים ובנות כאלו, אינם בונים את בית המקדש רק בדרך משל בעלמא. לא! הם בונים **בפועל ממש** את ההיכל! "אלו ואלו" - עם כאלה בנים וכאלה בנות, "מעלה עליהן הכתוב כאילו נבנה היכל בימיהן". איש ואשה שמתחתנים מתוך כוונה לגדל משפחה גדולה של ילדים יראי שמים, הם הראויים מכל לבכות על חורבן הבית, כי הם אלו שלוקחים את העסק הזה ברצינות.

בתי ישראל הקדושים

זהו שאומרים חז"ל (ברכות ו, ב): "כל המשמח חתן וכלה כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים". יהודי המשתתף בחתונה יהודית - חתונה יהודית כשרה שבה יש הפרדה מוחלטת בין גברים לנשים - ומוסיף לשמחתם של החתן והכלה, הרי זה כאילו בנה את אחת מחורבות ירושלים. חתונה? מה הקשר בין זה לבין חורבות ירושלים?

כי אבלותנו אינה רק על בית המקדש בעצמו, ועל ישראל שגלו מעל אדמתם; מלבד חורבן בית המקדש, היה גם חורבן של בתי ישראל. "והשב ישראל לנויהם" - על זה אנו מתפללים. אנחנו משתוקקים לראות שוב בישראל השבים לנויהם - לבית יהודי מקורי.

אין לנו כלל השגה בגודל קדושתו של הבית היהודי בימי קדם. אני נוהג תמיד לחזור על הדברים שאמר רבי ירוחם הלוי זצ"ל המשגיח דמיר, לפני עשרות שנים: "מיר קענען נישט פארשטיין", הוא אמר - איננו מסוגלים להבין, את גדולתה של הסבתא-רבה שלנו.

עלינו להבין שדברים אלו נאמרו בתקופה שבה היו הרבה מאוד יהודים יראי שמים. נכון, לא כולם היו, אך רבים מאוד היו, ואין כל ספק שעדיין היו הרבה מאוד בתים קדושים ונפלאים של צדיקים וצדקניות. אך ביתה של הסבתא-רבה

השבוע נקבל על עצמנו בלי נדר לעשות כך - לשבת על הקרקע מדי לילה, ולשנן את היסודות שזכינו ללמוד במאמר זה: 1. לחשוב על האובדן הגדול של הגלות. 2. אבלות אמיתית מתבטאת ברצון עז לשוב ולבנות את מה שאבד. 3. הבית היהודי הוא בית מקדש, ושכינתו יתברך שורה בו.

שאלה:

מדוע לא תיקנו לנו חז"ל אבלות על גלות עשרת השבטים?

תשובה:

זו שאלה חשובה ביותר. התשובה בקצרה היא כך: מדוע לא נתקנה אבלות נפרדת על גלות בבל, וכן על הגלות שהתרחשה לאחר חורבן בית שני; מלבד שריפת בית המקדש, כעבור תקופה, היהודים גורשו מארץ ישראל. מדוע אין אבלות מיוחדת על אירועים אלה גם כן? גלות עשרת השבטים, ושתי גלויות נפרדות מארץ ישראל?

והתשובה היא, שאבלות אחת זה מספיק. בלאו הכי קשה לנו להתאבל כראוי על החורבן. אבלות היא עול כבד ביותר. האבלות מכבידה על הנשמה היהודית, ואין זו דרך התורה. דרך התורה היא "עבדו את ה' בְּשִׂמְחָה". תורתנו היא תורת חיים, ועלינו לחיות בשמחה.

ולכן תיקנו לנו פרק אחד של אבלות, שהוא כולל הכל. כאשר אנחנו יושבים על הקרקע בתשעה באב, איננו בוכים רק על חורבנות בית המקדש; אנחנו בוכים גם על חורבן אירופה. בקינות אנחנו מזכירים את קהל מגנצא ואשפירא, את כל קהילות הקודש הנהדרות שהתקיימו באירופה. וכיום אנחנו בוכים גם על בית ישראל ועל עם ה' שנפלו בחרב, על כל מה שאבד כתוצאה מהשואה האחרונה באירופה.

הכל כלול אפוא באחד; כי אם היה זכרון לכל אחד מהאסונות שפקדו אותנו, אזי לוח השנה היהודי כולו היה זמן של אבלות. היו שלושת השבועות כאן, שלושת השבועות שם, ועוד שלושת השבועות שם. די לנו במה שכבר יש לנו. רחמנות לראות יהודים מסתובבים עצובים בשלושת השבועות; אי אפשר לערוך שמחות, אי אפשר להסתפר. זה מספיק; זה מספיק. עם ישראל אינו עם של אבלות; אנחנו עם של שמחה. יהודי ירא שמים הוא יהודי שמח.

סיפרתי לכם כבר; הלכתי ברחובות וויליאמסבורג, וזה היה מדהים. אנשים עמדו בפינות הרחוב, צחקו והתבדחו. יהודים עם זקנים ארוכים, נשים עם מטפחות; כולם שמחים! אומה שמחה! הם לא עשירים, אבל הם בעלי מזג טוב; הם שמחים. "שְׂמִיחוּ צְדִיקִים בָּה" - צדיקים שמחים בה'. זה דבר מדהים.

זה דבר מדהים! אפשר למצוא שם הרבה הומור טוב. "רְנָנוּ צְדִיקִים בָּה"!! מוצאים את זה כל הזמן. ולכן, הקב"ה מדד את המידה הנכונה של האבלות, ודי בזה כדי לצאת ידי חובת כל הדברים שעברנו.

מי שאין לו כסף לתת, צריך לרקוד בעוז ובהתרגשות. אנחנו עסוקים כעת בלבנות את אחד מבתי ירושלים של ימי קדם! אתה בונה כעת! אתה משתתף, מעודד ומחזק את בניין ירושלים!

המקדש בביתך

כמה גדול הוא הבנין הזה - בית שבו חתן וכלה חיים יחד ומתחילים לבנות בית של תורה. הם יחיו יחד בבאמנות, בית יהודי מלא ברוח של ביקוש ועלייה, עבודת ה', גמילות חסדים, דרך ארץ, שמירת הלשון, מידות טובות, צדקה, וכל ענפי יראת ה', ויחד הם מגדלים דור של ילדים רבים, טובים וישרים. כמובן שאנחנו לא מלאכים, אף אחד אינו מושלם, אך כל מאמץ שמשקיעים בענין זה - שווה את זה. כל מאמץ לבנות בית עם בנים ובנות יראי שמים, בית שבו תעבדו את ה' יחד, נחשב לכם הדבר כאילו בניתם את בית המקדש.

לא מדובר במליצה. אל תחשבו לעצמכם: "נכון, זה 'כאילו', אבל זה לא באמת", כי איזו תועלת יש בכהנים המקריבים קרבנות על גבי המזבח, אם יושב לו יהודי ומחלל את התורה בביתו? תכליתו של בית המקדש היתה שכל הקדושה, ההשראה, כל שלמות הדעת, יזרמו מבית המקדש אל תוך בתיהם של ישראל. ולכן, גם אם עדיין לא זכינו לבית המקדש בירושלים, עלינו לדעת כי הבית היהודי הוא העיקר.

עתיד הקב"ה להחזירו לנו

וגם חתן וכלה זקנים, שנישאו לפני חמישים שנה, גם הם יכולים להתחיל לטפס במעלה הסולם הזה, ולנסות מכאן והלאה לבנות את ביתם בדרך המפוארת שאפינה את בתי ישראל מאז ומעולם. אף פעם לא מאוחר מדי. גם אנשים זקנים, אם הם מקבלים על עצמם מכאן ולהבא לנהוג בדרך ארץ הרבה ביותר - כמובן בתוספת כוונה לשם שמים, מתוך שאיפה לבנות בית מלא קדושה שבו תשרה השכינה - יכולים להתחיל לבנות מחדש את ביתם על פי רוחם של חורבות ירושלים, של קדושת משפחה יהודית.

ועוד יבוא היום שבו "עתיד הקב"ה להחזיר לישובן" (ברכות נח, ב) - השי"ת ישיב את שכינתו לציון, ונזכה לחזות בהוד תפארת גדולתו שאבדה. כולנו מייחלים ומצפים ליום שבו יבנה בית המקדש, במובן המלא והפשוט ביותר. באותו יום גדול ונשגב, כל מה שאיבדנו על ידי החורבן - בית המקדש יחד עם כל מוסדות הקדושה שנלוו אליו, ההכרה הבהירה בשכינתו של ה' בקרבנו, התפארת המיוחדת של כלל ישראל, בתי ישראל הקדושים והטהורים - כל אלה ישובו וייבנו בנין נצחי, בנין שלא ימוט לעולם ועד.

שבת שלום ומבורך!

בואו נהיה מעשיים

אבלות ובניה

בכמה וכמה מאמרים, התבטא הרב מילר זצ"ל שהוא ממליץ לכל יהודי לשבת על הקרקע בכל לילה, למשך דקה אחת, ולחשוב על אבלות החורבן.